הרב יהודה זולדן, באר יהודה – ראש השנה, עמ' 254-269

שיעור טז

נאמנות העד המודיע על קידוש החודש

(ראש השנה כב ע"ב)

פתיחה
א. ההודעה על קידוש החודש היא עדות
1. המודיע מעיד שבית הדין הכריזו על החודש
2. פסולי עדות כשרים להעיד על ההכרזה של בית הדין
ב. רמב"ם: עד אחד כשר נאמן עליו
1. תגר ששמע מפי בית דין נאמן
2. בני בבל: העידו לנו שהיום י' בתשרי ולא י' במרחשוון
3. ההודעה על ההכרזה היא חלק ממצוות העשה
סיכום

פתיחה

במשנה (כב ע"ב) נאמר: "בראשונה היו משיאין משואות, משקלקלו הכותים התקינו שיהו שלוחין יוצאין". הדרך לפרסם את מועד ההכרזה של בית הדין על החודש הייתה הדלקת משואות. אך הכותים קלקלו ולכן הפסיקו להשיא משואות. בירושלמי (ב, א) מתואר כיצד ניסו הכותים להכשיל את כל עם ישראל: "ומה קלקול הוה תמן? דהוון אילין מסבין יום דין ואילין מסבין למחר, והיו סבורין שנמלכו בית דין לעברו, והן מתקלקלין". שלוחים מטעם בית הדין היו מדליקים משואות ביום שבית דין קבעו, ובלילה למחרת היו הכותים מדליקים ובני הגולה חשבו שבית הדין חזרו בהם ועיברו את החודש.[1] משקלקלו הכותים, היו שולחים שליחים להודיע זאת לכל קהילות ישראל.

במשנה (יח ע"א; כב ע"ב) נאמר על אילו חודשים השלוחים יצאו ומתי הם יצאו. נדון במצב שבא אדם שאינו שליח של בית דין אך הוא יודע באיזה יום קידשו בבית הדין את החודש, ומספר לשומעים את שהוא יודע. עיון זה ירחיב את המבט על תפקידם של המודיעים. נתמקד בעיקר בדברי רב אחאי גאון, הריטב"א והרמב"ם.

א. ההודעה על קידוש החודש היא עדות

1. המודיע מעיד שבית הדין הכריזו על החודש

בגמרא (כב ע"ב) נאמר:

> כי אתא עולא, אמר: קדשוה לירחא במערבא.
>
> אמר רב כהנא: לא מיבעיא עולא דגברא רבה הוא, דמהימן, אלא אפילו איניש דעלמא נמי מהימן. מאי טעמא? כל מילתא דעבידא לאגלויי לא משקרי בה אינשי.

---

1 מי שמטעה ומחטיא באופן מכוון עובר על איסור "ולפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד). בגמרא (נדה נז ע"א) נאמר על הכותים שמכשילים את ישראל ש"לית להו ולפני עור לא תתן מכשול". רש"י (ד"ה והא) הסביר: "והא לית להו 'ולפני עור לא תתן מכשול' – לא דרשי ליה במחטיא את חבירו, ולא איכפת להם אם אנו חוטאים על פיהם". רש"י (חולין ג ע"א ד"ה ואפילו כותי) כתב עוד שהכותים פירשו את הפסוק כפשוטו בלבד: "שלא יתן אבן בדרך עור להפילו". בגמרא (יז ע"א) נאמר על מחטיאי הרבים שהם יורדים לגיהנום ונידונים בה לדורי דורות.

תניא נמי הכי: בא אחד בסוף העולם ואמר קדשו בית דין את החדש – נאמן.

עולא היה אמורא ארץ־ישראלי בדור השני והשלישי. בימיו היה בית דין בארץ ישראל שמקדש את החודש ומעבר את השנה. הוא בא לבבל ואמר שבית הדין בארץ ישראל קידשו את החודש ביום השלושים. עולא הוא מ"הנחותי" (ירושלמי כלאים ט, ג), וכאמור בגמרא (ברכות לח ע"ב): "ורבותינו היורדין מארץ ישראל. ומנו? עולא", מאלו שהיו יורדים מארץ ישראל לבבל ועולים מבבל לארץ ישראל ומעבירים את השמועות גם על עיבור השנה וקידוש החודש. רב כהנא אמר שעולא "גברא רבה" ובוודאי נאמן על מה שאמר, אך הוסיף שכל אדם נאמן לומר מתי בית הדין קידשו את החודש, כי ידיעה שניתן לברר אותה – אין אנשים משקרים בדבריהם. בגמרא נזכרה ברייתא שבה נאמר כדברי רב כהנא.

סוגייתנו מופיעה בדברי רב אחאי גאון (שאילתות דרב אחאי, שאילתא מו, ושאילתא קט) באופן הבא:

> חד כי אתי ואמר: מליוה לירחא וקדשוה קמי. מי סמכינא עליה? מי אמרינן ככל עדיות שבתורה דבעינן תרין, או דילמא הא מילתא דעבידא לאגלויי היא ולא משקר ביה איניש, וגילויי מילתא בעלמא הוא, ואפילו חד מינהון.
>
> תא שמע: דכי אתא עולא אמר: קדשוה לירחא. אמר רב כהנא: לא מיבעייא עולא דגברא רבה הוא ומהימן, אלא אפילו איניש בעלמא אתי ואמר הכי, מהימן. תניא נמי הכי: אחד בא מסוף העולם, ואמר: קדשו בית דין לירחא נאמן. מאי טעמא? מילתא דעבידא לאיגלויי הא, ובמילתא דמיגלייא לא עבדין אינשי דמשקרין. וכן הילכתא.

על פי השאילתות מי שבא ואומר שבית דין קידשו בפניו את החודש, מעמדו כעד. אמנם הוא לא נשלח ישירות על ידי בית הדין, אך הוא מעיד על כך שהוא נכח במקום בית הדין ושמע מפיהם שהם הכריזו שהחודש מקודש. ההתלבטות בשאילתות היא אם נדרשים שני עדים כמו בכל העדויות שבתורה, או די בעד אחד כי זה דבר שעתיד להתגלות והעדות היא גילוי מילתא בלבד. ההנחה היא שבעדות מסוג זה אין אנשים משקרים, ועל כן ההכרעה היא כצד השני של ההתלבטות, וכך ההלכה: עד אחד נאמן.[2]

בפעם אחרת עולא הודיע לבני בבל שבית הדין בארץ ישראל עיברו את חודש אלול – שלושים יום (כ ע"א): "כי אתא עולא אמר: עברוה לאלול".[3] מסיפור זה הסיק הריטב"א (יח ע"א): "ונראה

---

2 אמירה זו שבדבר שניתן להיגלות אין אנשים משקרים ועל כן ניתן לקבל עדות של עד אחד, מופיעה בהקשרים נוספים (יבמות צג ע"ב, קטו ע"א, קטז ע"ב; בכורות לו ע"א; רמב"ם הל' יבום וחליצה ד, לא; הל' גירושין יג, כט). בהבנת דברי הרמב"ם חלקו הרב שמעון בן צמח (שו"ת תשב"ץ, א, סי' פג) והרב יצחק בר ששת (שו"ת הריב"ש סי' קנה).

3 במקור נוסף התייחס רבין שגם הוא מהנחותי בנוגע לעיבור חודש אלול. הגמרא (סוכה מג ע"ב) דנה מדוע מצוות ערבה ביום השביעי של סוכות אינה דוחה שבת, ובמסגרת הדיון אמר בר הדיא שבא מארץ ישראל לבבל: "לא איקלע". רש"י (ד"ה לא איקלע) כתב: "הם מעברים את אלול או אחד מן החדשים, כשרואין שיארע שביעי בשבת". לדברי בר הדיא מעולם לא אירע שהיום השביעי של הסוכות היה בשבת. זאת מאחר שלו היה חל בשבת, היו בית הדין מעברים את חודש אלול שלפניו, או חודשים אחרים, כדי שזה לא יקרה ויוכלו לקיים בו מצוות ערבה. על דברי בר הדיא נאמר בגמרא: "כי אתא רבין וכל נחותי אמרי: איקלע, ולא דחי". רש"י (ד"ה וכל נחותי) כתב: "כל הסיעה שירדו מארץ ישראל לבבל, ושעלו מבבל לארץ ישראל וחזרו". בירושלמי (סוכה ד, א) מופיע: "רבי סימון מפקד לאילין דמחשבין: יהבון דעתכון דלא תעבדין לא תקיעתה בשבת ולא ערבתא בשבתא. ואין אדחקון, עבדון תקיעתה ולא תעבדון ערבתא". היו מצבים ששביעי של סוכות חל בשבת, ומצוות ערבה לא דחתה את השבת. בגמרא (חולין קא ע"ב [נזכר: ראש השנה כא ע"א תוספות ד"ה לוי]) אמר רבא שבימי רב יצחק בר יעקב בר גיורי בשמו של רבי יוחנן שלחו הודעה שהייתה גזרה שלא לצום ביום כיפור שחל באותה שנה ביום חול, וכדי שלא תשתכח

בתלמוד שאף לבבל היו שלוחין יוצאין, כדאמר 'כי אתא עולא לבבל אמר להו עברוה לאלול'... ושמע מינה שיהו שלוחין יוצאין לבבל". אמנם אין הכרח להסביר שעולא נשלח ישירות על ידי בית הדין לבבל, וכפי שמסופר במקרה הקודם (כב ע"ב) כשאמר: "קדשוה לירחא במערבא".

בגמרא (כא ע"א) מסופר:

> לוי אקלע לבבל בחדסר בתשרי. אמר: בסים תבשילא דבבלאי ביומא רבה דמערבא. אמרי ליה: אסהיד? אמר להו: לא שמעתי מפי בית דין מקודש.

הריטב"א (כא ע"א) פירש את השיח שבין לוי לבין בני בבל:

> "אמרו ליה: אסהדת? אמר להו: לא שמעתי מפי בית דין מקודש". פי' ותקנת חכמים היתה שלא יצאו שלוחים לגולה על ניסן ותשרי עד שישמעו מפי בית דין 'מקודש' כדאיתא לקמן (כא ע"ב), והיתה בכלל התקנה דכל שלא יעיד העד דשמע מפי בית דין 'מקודש' שלא יסמכו עליו כלל... ויהיו כאילו לא העידו כלל... אבל לגבי בני הגולה כיון שלא העיד להם ששמע מפי בית דין 'מקודש', אין להם לסמוך עליו כלל ולא לבטל מנינם.[4]

תורת יום הכיפורים הורו שיעשו בשבת את יום הכיפורים, שלא בזמנו. ההנחה הייתה שהאויבים לא יבינו שעושים יום כיפור, כי בשבת ממילא היו נוהגים לנוח. על דברי רבא הללו נאמר: "וכן כי אתא רבין, וכל נחותי, אמרוה כרבא". רבין שהיה גם הוא מהנחותי, וכן כל האחרים, הורו כפי שסיפר רבא. מכאן יש להוכיח שהנחותי שימשו גם כשליחי בית הדין בנושאים הקשורים ללוח השנה ולמועדי השנה. רב שרירא גאון (איגרת, אות עא) כתב שכשגברו הצרות והרדיפות בארץ ישראל, ירדו כל ה"נחותי" לבבל.

4 הריטב"א חזר כמה פעמים על כך שמי שמודיע על קידוש החודש הוא עד במקומות נוספים: "**דשליחות עדים לגולה** לכו"ע מסורה" (כ ע"א); "אעפ"כ אין להם **לצאת ולהעיד לגולה** שנקבע החדש ביום שלשים בניסן ותשרי, עד שישמעו מפי בית דין מקודש" (כא ע"ב); "וטעם תועלת ריבוי יום אחד ביציאת השלוחין הוא כדי שילכו יותר וידעו הרבה בארץ ישראל ובגולה קביעות החדש ולא יתקלקלו המועדות באותן מקומות שלא היו **עדים** מגיעין אלמלא כן" (שם); "ואסיקנא **דבעד אחד שיעיד** לגולה שנתקדש החדש, סגי. דכל מילתא דעבידא לאגלויי לא משקר" (כב ע"ב).

ראשונים נוספים פירשו גם כן שבני בבל ביקשו מלוי להעיד להם על כך, והוא השיב שאינו רשאי להעיד כי לא שמע את ההכרזה באוזניו. תוספות (כא ע"א ד"ה לוי אקלע) כתבו שלוי "לא המתין עד למחר שישמע שיקדשוהו, ואין **מעידין** עד שישמע מבית דין מקודש". הרשב"א (כא ע"א ד"ה והא) כתב: "אין כאן **עד** ששמע כשנתקדש שם יום ל"א... ומיהו אילו **העיד** לוי ששמע או ידע מפי מי שראה שנתקדש החדש ביום שלשים ואחד...". הר"ן (שם ד"ה אמר להו) כתב: "...אבל אלו **העיד** לוי ששמע ביום ל"א מפי בית דין מקודש". הרב זרחיה הלוי (המאור הקטן, ראש השנה ה ע"ב בדפי הרי"ף) כתב: "[לוי] לא רצה **להעיד עדות** שלימה, כי שמא חזרו בהן". במקרה של לוי, גם רש"י (כא ע"א ד"ה לא שמעתי) כתב שלוי השיב להם: "לא **אעיד** לכם" כי הוא לא שמע ישירות מפי בית הדין. גם בסוגיה עצמה (כא ע"ב) שבה נאמר שבחודשים ניסן ותשרי על השלוחים להמתין ולשמוע ההכרזה של בית הדין ביום ולא לצאת בלילה לדרך, בעוד בחודשים אחרים יכולים לצאת בלילה, כתב רש"י (ד"ה שלוחין יוצאין): "אין ממתינין עד למחר שישמעו מקודש מפי בית דין, כדאמרינן לקמן (כד ע"א): 'ראש בית דין אומר: מקודש', **ויעידו** לגולה". אמנם בדרך כלל רש"י לא כתב שמהות השליחות של שליחי בית הדין היא עדות אלא הודעה. רש"י כתב: "...והחדשים המקדשין בבית דין, שולחין שלוחיהן **להודיע** אימתי הוקדש ניסן, ועושין מועדים על פי שלוחין" (מגילה ב ע"א ד"ה בזמן שהשנים כתיקנן); "של גליות – שאין עושין אותו אלא בני גליות הרחוקים מבית דין, ואין השלוחין יכולין להגיע אצלם מראש חדש עד יום טוב, **להודיעם** באיזה יום נקבע החודש" (ביצה ד ע"ב ד"ה של גליות); "שיהיו שלוחים – ועד מקום שיכול להגיע בתוך חמשה עשר ימים **הם מודיעים** ועושין יום אחד, והשאר עושין שני ימים" (שם ד"ה שיהו שלוחים). בנוגע למשואות, ברור שאינן עדות, ורש"י ציין גם כן שזו הודעה. רש"י כתב: "ואף על פי **שהגידו** להם השלוחים יום קביעתו" (כא ע"א ד"ה ליעבדו תרי יומי); "בראשונה היו משיאין משואות – לאחר שקדשו החדש, ולא היו צריכין לשכור שלוחים לשלוח לגולה **להודיע**, כי המשואות **מודיעים אותן**" (כב ע"ב ד"ה בראשונה), "בני בבל אנשי פומבדיתא, והמה **מודיעין** לכל בני מדינת בבל" (ד"ה לחוורן... עד שהיה רואה כל הגולה לפניו כמדורת האש). על דברי הברייתא (שם): "אין משיאין משואות אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו", כתב רש"י (ד"ה לקדשו): "לקדשו – **להודיען** שנתקדש". כך גם במקום נוסף (פסחים ב

בית הדין בארץ ישראל קבעו שחודש אלול מלא, ובבבל לא ידעו על כך. לוי הגיע לבבל בי"א בתשרי על פי חשבון בני בבל, שהוא י' בתשרי – יום כיפור בארץ ישראל. הוא ראה אותם אוכלים מעדנים, ואמר להם: "בסים תבשילא דבבלאי ביומא רבה דמערבא". בארץ ישראל קבעו שחודש אלול הוא מלא, והיום הוא יום הכיפורים בארץ ישראל. בני בבל שאלו את לוי: "אסהיד?". האם אתה מוסר לנו את דבריך כעדות? מדבריהם של בני בבל משמע באופן ברור שלפחות להבנתם השליחות היא עדות על ההכרזה! לוי השיב להם שהוא לא שמע מפי בית הדין את ההכרזה "מקודש", וממילא אין הוא שליח של בית הדין ודבריו אינם עדות. טענתו שהוא לא שמע את ההכרזה, מבוססת על האמור בגמרא (כא ע"ב) שבחודשים ניסן ותשרי שלוחי בית הדין אינם יוצאים לדרך בלילה לפני ששמעו באוזניהם את ההכרזה של בית הדין שהחודש "מקודש" גם כשברור שלמחרת ביום השלושים בית הדין יקדשו את החודש או כשברור שהחודש מעובר והוא יקודש ביום השלושים ואחד. בחודשים אחרים הם רשאים לצאת כבר בלילה.[5]

2. פסולי עדות כשרים להעיד על ההכרזה של בית הדין

בעקבות המסופר על עולא ודברי רב כהנא שכל "איניש דעלמא" יכול להעיד כתב הריטב"א (כב ע"ב):

> וכיון דמהאי טעמא הוא, כל הפסולין שכשרין לעדות אשה, כשרין לזה.

הואיל ופעולת השליח המודיע היא עדות, והואיל ודי שעד אחד יעיד על ההכרזה של בית הדין כי הדבר עתיד להתגלות, כתב הריטב"א שכל הפסולים לעדות אישה כשרים לעדות זו. עניין זה נזכר בסוגיה לעיל (כב ע"א): "גזלן מדבריהם כשר לעדות אשה", והריטב"א פירש: "להשיא אשה על עדות אחד מאלו שהעיד במיתת בעלה", וכאמור במשנה (יבמות קכב ע"א) "עד מפי עד, מפי עבד, מפי אשה, מפי שפחה".

עוד כתב הריטב"א: "'תניא נמי הכי אפילו בא עד אחד מסוף העולם'. יש שפירש לרבות 'עד מפי עד'". ההיתר ששליח יהיה "עד מפי עד" מופיע בירושלמי (ב, א) בשמו של רבי, ושם נוסף עוד:

> רבי ביטל את המשואות, והתיר רוצח, והתיר עד מפי עד, והתיר שיהו יוצאין עליו מבערב בחזקת שנתקדש.

מלבד ביטול המשואות התיר רבי שלושה היתרים:

א. "התיר רוצח" – הרב משה מרגלית (מראה הפנים שם) הסביר: "התיר רוצח – על כרחך דלענין שליחות קאמר. דרבי ביטל משואות, והתקין שיהו שלוחין יוצאין, והתיר גם כן רוצח לכך, שאינו אלא גילוי מלתא בעלמא. ולמדנו מכאן דבכי האי גוונא שאינו אלא גילוי מלתא בעלמא, אף פסולי עדות מדאורייתא נאמנים הן".

ב. "והתיר עד מפי עד" – על אף שבדרך כלל עד מפי עד פסול לעדות (שבת קמה ע"א-ע"ב; סנהדרין לז ע"א-ע"ב; שבועות לה ע"א). הנימוק זהה לנימוק בנוגע לרוצח. מהיתר זה יש ללמוד שרבי ראה את תפקידו של השליח המודיע כעד.

ע"ב ד"ה אין משיאין): "אין משיאין משואות – אבוקות בראשי הרים היו שלוחי בית דין עושין, **להודיע** שהיום קידשו בית דין את החדש". יושם לב שרש"י כתב גם שאת המשואות היו מדליקים שלוחי בית הדין.

5 עוד בעניין בואו של לוי לבבל ראה בשיעור יח: "אתם" – אפילו שוגגין, אפילו מזידין, אפילו מוטעין.

ג. "והתיר שיהו יוצאין עליו מבערב בחזקת שנתקדש" – רבי התיר לשלוחים לצאת בערב לפני שבית הדין הכריז מקודש, כשברור שבית הדין יקדש למחרת את החודש. הרב משה מרגלית (פני משה שם) הסביר: "ואף בניסן ובתשרי. דאמרי' בפרק דלעיל (ראש השנה כא ע"ב) דאין יוצאין עד שישמעו מפי בית דין מקודש, התיר רבי לפי הוראת שעה כדי שימהרו הליכתן". נראה שרבי התיר את כל ההיתרים הללו כהוראת שעה, מפני שבימיו היה קושי בקידוש החודש בשל גזרה שלא לקדש את החודש, כאמור בגמרא (כה ע"א):

> אמר ליה רבי לרבי חייא: זיל לעין טב וקדשיה לירחא, ושלח לי סימנא: דוד מלך ישראל חי וקים.[6]

עין טב נמצאת בשפלת לוד, בין יבנה ללוד. הרב יחיאל ברבי נתן מרומי (ספר הערוך, ערך: דוד) ורבנו חננאל (שם) פירשו את כוונת רבי באומרו: "ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקים" – "כלומר נתקיימה ראיית הלבנה בעולם". רש"י (ד"ה זיל לעין) פירש בשם מורו: "שגזרו גזרה במקומו [=של רבי] שלא יקדשו את החדש".[7] הסימן המוסכם ביניהם שאכן קידשו את החודש איננו נחשב לעדות, ורבי הסתמך על כך כנראה בשל הצרות.[8]

סיכום: לפי רב אחאי גאון, שליחי בית הדין המודיעים על הכרזת בית הדין הם עדים, וכיוון שזו עדות שניתן לגלות אם היא נכונה, ניתן לקבל עדות זו מכל אדם. ביסוס לכך שהשליחות דינה כעדות, היא בשאלת בני בבל ללוי אם הוא מעיד בפניהם שבית הדין עיברו את חודש אלול. הריטב"א הוסיף שמאחר שזו עדות שניתן לגלות אם היא נכונה והיא על פי עד אחד, ניתן לקבל עדות אף מפסולי עדות שכשרים לעדות על אישה שבעלה מת, וכן עד מפי עד. בנוגע לפסולי עדות, גם רבי יהודה הנשיא ראה בשלוחים עדים, והתיר לקבל עדות מפי רוצח ועד מפי עד, אך ייתכן שהיתרים אלו היו הוראת שעה בשל גזרות שהיו בזמנו.

---

6 תוספות (ד"ה זיל) כתבו שבעין טב היה בית דין קבוע כמו ביבנה ושם קידשו את החודש, ולכן רבי אמר לרבי חייא שילך לשם. תוספות ציינו שעין טב נזכרת כמקום שקידשו בו החודש גם במדרש (פסיקתא פרשה מא), ויש להוסיף ששם נאמר שבעין טב היו מעברים גם שנים: "ראש השנה שחל להיות בשבת, אין תוקעים בכל מקום, אלא בעין טב, במקום שהיו בית דין יושבים ומעברים את השנים והחדשים. אמר הקב"ה: ציון היא בית הוועד של כל העולם, שנאמר: 'כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים' (ישעיהו ב, ג; מיכה ד, ב), לפיכך כשאפדה את ציון ואת גוליה, הם באים ותוקעים בתוכה". תוספות ציינו גם את האמור בירושלמי (ראש השנה ג, ו) שם משמע שהיה בעין טב בית דין קבוע. כך נאמר גם במקומות נוספים בירושלמי (סוכה ב, ה; ברכות ד, א; תענית ב, יד; נדרים ו, ח).

7 הריטב"א (כב ע"ב) פירש אף הוא: "שגזרו שמד במקומו שלא יקדשו את החדש", אך כתב ש"לא שהיו יראים לומר קדוש החדש בפירוש, אלא בא להשמיענו כי דוד מלך ישראל נמשל לירח כדכתיב 'כירח יכון עולם' (תהלים פט, לח)".

8 המהר"ץ חיות (שם) כתב על הסימן: "במקרא זה היו רגילין לסמן אצלם זריחת הירח, כי בהרבה היו סכנות מפני גזירת המלכות, וגם זכר למלכות בית דוד שבא מיהודה והעיבור צריך להיות ביהודה". כוונתו למסופר בגמרא (סנהדרין יב ע"א) בנוגע לעיבור השנה: "שלחו ליה לרבא: זוג בא מרקת, ותפשו נשר, ובידם דברים הנעשה בלוז". מהר"ץ חיות (שם) הסביר שבשל הגזרות של הגויים שלא אפשרו לעבר את השנים, היו כותבים את הדברים ברמז: "'ותפסו נשר' – היינו רומי שדגלם היה נשר, 'ובהם דברים הנעשים בלוז' – צ"ל לוד. היינו עיבור השנה היה עקרו בלוד אשר ביהודה". דברים דומים בנוגע לעיבור השנה כתב הרב מאיר אבולעפיה (יד רמה, סנהדרין יב ע"א). בירושלמי (סוכה ב, ה) נאמר: רב הונא אזל לעייני טב לסימנה" [גרסה אחרת: למימנה – להשתתף בבבית הדין שמקדשים החודש]. הרב ישכר תמר (עלי תמר שם) כתב שכינו את עין טב 'סימנא', כנראה בשל דברי רבי לרבי חייא "כדי לא לעשות פרסום לקדוש החודש שלא יגזרו על קידוש החודש בעין טב, וכמו שברשעתם גזרו על עיבור שנים". עוד בעניין זה ראה בהרחבה בספרי: "עיבור השנה וקידוש החודש בארץ ישראל", באר יהודה – סנהדרין, עמ' 222-203.

ב. רמב"ם: עד אחד כשר נאמן עליו

1. תגר ששמע מפי בית דין נאמן

הרמב"ם (הל' קידוש החודש ג, יד) פסק:

> אין השלוחין צריכין להיותן שנים, אלא אפילו אחד נאמן. ולא שליח בלבד, אלא אפילו תגר משאר העם שבא כדרכו, ואמר: 'אני שמעתי מפי בית דין שקדשו את החדש ביום פלוני' – נאמן. ומתקנין את המועדות על פיו, שדבר זה דבר העשוי להגלות הוא, ועד אחד כשר נאמן עליו.

"תגר שבא כדרכו ואמר 'אני שמעתי מפי בית דין...' נאמן": הרמב"ם כתב דוגמה לאותו "איניש דעלמא" שנזכר בדברי רב כהנא, או לאותו "אחד בסוף העולם" שנזכר בברייתא – "תגר משאר העם שבא כדרכו". סוחר שעובר ממקום למקום ומודיע שהוא בא ממקום בית הדין ושמע באוזניו ישירות שהם קידשו את החודש ביום מסוים. אמנם בגמרא מסופר שעולא בא מארץ ישראל ואמר שבית דין קידשו את החודש, וגם בברייתא נאמר: "בא אחד בסוף העולם ואמר: 'קדשו בית דין את החדש'", אך לא נאמר שהם שמעו זאת ישירות מפי הדיינים בבית הדין.[9]

בהלכות הקודמות (שם ט-יג) פירט הרמב"ם את הדינים הקשורים לשלוחים שמודיעים לקהילות ישראל מתי בית הדין קידשו החודש, ובכל הדינים הללו לא כתב הרמב"ם אף לא פעם אחת שהשלוחים הללו הם עדים. רק כאן בהלכה זו כתב הרמב"ם שמעמדו הוא כעד ומאמינים לדבריו של אותו תגר כי זה דבר שעשוי להיגלות. הרב נחום רבינוביץ' (יד פשוטה, הל' קידוש החודש, ג, יד, עמ' עג [שם עמ' לו]) הסביר מדוע לפי הרמב"ם צריך שיהיה "עד אחד כשר":

> ונפלענ"ד להוסיף בכוונת רבינו שכתב "עד כשר" שאין הכוונה אלא שאינו מין או צדוקי, והרי גם בימיו של רבינו היו הקראים מקדשים לעצמם חודשים וקובעים לעצמם את המועדים כפי העולה על רוחם. לפיכך, אף על פי שעד אחד נאמן, כאן צריך שנדע שאותו עד אחד אינו מכת המינים, לפי שהם חשודים לקלקל אפילו בדבר שעשוי להגלות. אף גם זאת שאפילו הוא כשר, צריך שיאמר שהוא שמע מפי בית דין, שאם נאמין לו עד מפי עד, הלא יתכן שהוא שמע ממין שרוצה להטעות את ישראל.[10]

---

9 בירושלמי (ג, א) נאמר: "בימוי דרבי ברכיה אישתתקון. אמר לון: שמעתין דא תקדש ירחא? וארכינון בראשיהן וקבלון". באו שניים כדי להודיע מתי נתקדש החודש, ולפתע השתתקו. לא יכלו לדבר. רבי ברכיה שאל אותם: האם שמעתם באוזניכם את ההכרזה מפי בית הדין? הם הנהנו בראשיהם שאכן כן, ורבי ברכיה קיבל את דבריהם. מכאן שלרבי ברכיה היה חשוב לברר אם הם שמעו באוזניהם מפי בית הדין את ההכרזה. הרב ישכר תמר (עלי תמר שם) כתב שכנראה שהם פחדו לומר שהם שמעו מפי בית הדין "רק הרכינו ראש שבמקרה שיעמדו לדין לפני מלכות הרשעה תהיה להם האפשרות להכחיש את הדבר". הריא"ה הרצוג (פסקים וכתבים, אורח חיים ב, סי' עח) פירש שרבי ברכיה היה ראש בית הדין באותה עת, והוא היה בגליל, ובית הדין קידש ביהודה על דעתו, וכשהוא הביע את הסכמתו החודש מתקדש למפרע (ע"פ סנהדרין יא ע"א). לא ברור מניין שרבי ברכיה היה ראש בית הדין.

10 הרב אריה יהודה לייב אלתר (שפת אמת, כב ע"ב) כתב שאותו אדם שבסוף העולם כשר, ואין צורך שיהיה מי שיעיד שהוא מכיר אותו כי ההנחה היא ש"דוקא להכשיל הבית דין בקביעות החודש היו הבייתוסין חשודין, אבל להעיד לאחרים בשקר לא הוי חשידי. ואף על גב שהיו הכותים משיאין משואות להטעות ישראל (כב ע"ב)? היינו להכשיל את הרבים, אבל בעיר פרטי לא נחשדו על זה. והיינו דקתני דאפילו אחד מסוף העולם שאין מכירין אותו נאמן". אמנם לא ברורה ההבחנה בין הכשלת רבים והכשלת עיר. לא בהכרח שהכותים הצליחו תמיד להכשיל את כל עם ישראל, ולעיתים כשחלק נכשלו וחלק לא, הבלבול גדול יותר. הרב יוסף שלום אלישיב (הערות הגרי"שא, כב ע"ב) העיר על דברי השפת אמת: "כשכבר קבעו בית דין את החדש, בזה ודאי לא נחשדו הבייתוסים שיטעו את ישראל, דאין להם שום ענין להטעות בזה

יש להעיר שנראה שדברי הרמב"ם נאמרו כאמירה עקרונית ולא רק בהתייחסות לתקופה מסוימת כשהיו כיתות שניסו לשבש. יש צורך בעד נאמן במובן החיובי שהוא אדם ישר והגון שמבין מה משמעות דבריו בנוגע ליום שבו קידשו בית דין את החודש ובמיוחד במה שנוגע לתיקון המועדות.

הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, כב ע"ב) כתב בנוגע לשליחי בית הדין, שלאחר שביטלו את המשואות מפני הכותים שקלקלו, "התקינו שיהיו שלוחים יוצאים בכתב בית דין הידוע והניכר". לשליח בית הדין היה אישור בכתב שהוא אכן שליח שלהם. משהו מעין זה מופיע בירושלמי (ג, א): "ביומוי דרבי אבהו אתון. בעיי מימר 'גואלינו', ואמרין 'גאולתינו' וקבלון". קרבן העדה ופני משה (שם) פירשו שבאו שניים כדי להודיע על ההכרזה "והיה הסימן 'גואלינו' שכך היה מנהגן למסור סימן לשלוחים שידעו שאמת אומרים. ורצו לומר 'גואלינו' שהוא היה הסימון, ואמרו 'גאולתינו' וקבל אותן רבי אבהו דניכר שהוא מחמת טעות".[11] אין מדובר על אישור בכתב מבית הדין, אך כשהגיע מישהו לא מוכר וטען שהוא שליח של בית דין היו בודקים אותו, ויש להניח שהיו בודקים גם בדרכים אחרות.

2. בני בבל: העידו לנו שהיום י' בתשרי ולא י' במרחשוון

הרמב"ם (פירוש המיוחס לרמב"ם, ראש השנה כא ע"א) גרס והסביר גמרא זו באופן שונה. בגמרא שלפנינו מסופר על לוי ולפי הרמב"ם מדובר על אמוראים אחרים: רבי אייבו בר נגרי ורבי חייא בר אבא. שניהם נזכרו בהמשך הסוגיה, מיד לאחר הסיפור על לוי ובני בבל, שהם הגיעו למקום ששלוחי ניסן היו מגיעים לשם, אך שלוחי תשרי לא היו מגיעים. הרמב"ם כתב כך:

> רבי אייבו בר נגרי ורבי חייא בר אבא איקלע לבבל בעשרה במרחשון. אמרו להו האידנא יומא רבה במערבא. כלומר מעוברת היתה השנה שעברה, וחודש זה שאתם מדמים שהוא מרחשון הוא תשרי. והיום שהוא עשירי לחשבונכם, עשירי בתשרי הוא והוא צום כיפור. [ואמרו להו בני בבל: אסהידו, פירוש תעידו לנו שהיום י' בתשרי הוא וצום], ואמרו להו: לא שמענו מפי בית דין מקודש. פירוש לא שמענו מפי בית דין באיזה יום קדשו את החודש ואין אנו יודעים אם תשיעי זה היום או עשירי. ויש לומר שמעשה היה בימי השמד שאי אפשר שיצאו שלוחין להודיע אם נתעברה שנה ואם לא נתעברה.

לפי הרמב"ם המפגש בין האמוראים לבין בני בבל היה בעשרה בחודש. בני בבל לא ידעו שבית הדין בארץ ישראל עיברו את השנה, וממילא היום הוא י' בתשרי ולא י' במרחשוון כפי שהם חשבו. לא מדובר על כך שהם נהגו כאילו היום הוא י"א בחודש. בני בבל ביקשו מהאמוראים להעיד להם שהיום הוא י' בתשרי ואכן השנה הייתה מעוברת, ואין מדובר על י' במרחשוון. דבר נוסף שהם ביקשו מהאמוראים הוא לשמוע מהם מתי קידשו בית דין את חודש אלול, כי הם לא ידעו אם חודש אלול היה חודש מלא והיום הוא ט' בתשרי, או שחודש אלול היה חסר והיום הוא י' בתשרי.

לפי דברי הרמב"ם, דברי בני בבל "אסהידו" אינם עוסקים בעדות בהקשר לקידוש החודש אלא בהקשר לעיבור השנה. הרמב"ם כתב גם בסוף דבריו ש"המעשה היה בימי השמד, שאי אפשר שיצאו

את ישראל". מכל מקום הרמב"ם הבין שההודעה היא מצווה והיא צריכה להיות נכונה וברורה, ועל כן רק עד כשר נאמן על כך. על הבייתוסים שהטעו את חכמים בקידוש החודש, ראה בהרחבה בשיעור ח: "ממחרת הפסח" "ממחרת השבת" – ממחרת יום ראשון של פסח.

11 הרב משה מרגלית (שם) פירש שרבי אבהו לא הכירם ורצה לנסותם אם הם "כשרים ומהוגנין. ואמר להם שיאמרו פסוק זה 'גואלינו ה' צבאות' (ישעיהו מז, ד) ומפני שלא רצה להשביעם בשם ה' הזכיר לפניהם זה כדי שיתבוננו ויאמרו האמת. ורצו לומר 'גואלינו' וטעו ואמרו 'גאולתינו' ואפילו כן קבלם רבי אבהו. וטעמא דעדות זה אינו אלא גילוי מלתא בעלמא ואפילו בא אחד בסוף העולם ואמר קדשו בית דין את החדש נאמן".

שלוחין להודיע אם נתעברה שנה ואם לא נתעברה".[12] במשפט זה הבהיר שוב הרמב"ם שמה שיותר הטריד או הפתיע את בני בבל הוא שהם לא ידעו שעיברו את השנה הקודמת.

פירוש דומה לפירוש הרמב"ם כתב רבנו חננאל (כא ע"א), אם כי פירושו הוא על לוי ובני בבל:

> "לוי אקלע לבבל בי"א בתשרי". פי' בא ברוגית או בביצית[13] בי"א בתשרי בבבל, ואמר: "בסים תבשילא דבבלאי" כלומר תבשילם נודף, והוא היום יום כפור. כלומר כי עברו אלול שנמצא י"א בבבל עשירי לירושלים, ועל זה הענין נעשה סוכות. אמרו לו: תעיד ונשלים הצום היום. "אמר להם: לא שמעתי מבית דין מקודש". כלומר שמעתי להם כי רצונם לעבר אלול. ולוי דאקלע בבבל בי' במרחשון ואמר להו היידנא יומא רבא במערבא. פי' שנה מעוברת היתה שנמצאת עשרה במרחשון כי הן עשרה בתשרי, והיום יום כפור. ואמרי ליה: **העידו שעיברו השנה הזאת?** ואמר: לא שמענו מבית דין מקודש.

לפי רבנו חננאל, בני בבל לא ידעו שני דברים: א. שכבר לפני שבעה חודשים בית הדין בארץ ישראל עיברו את השנה; ב. שבית הדין בארץ ישראל עיברו את חודש אלול. המפגש בין לוי לבני בבל היה בי' בתשרי, שלפי הבנתו של לוי בני בבל חשבו שזהו י"א בתשרי, כי הם לא ידעו שבית הדין עיברו את חודש אלול. במהלך השיח ביניהם התברר שמבחינת בני בבל מדובר על י"א במרחשון, כי הם לא ידעו שגם עיברו את השנה. בני בבל אמרו שהם מוכנים להפסיק לאכול ולהשלים את הצום, והם גם יצטרכו לעשות שוב את חג סוכות. לפי רבנו חננאל, שאלת בני בבל "אסהיד" היא: האם העידו על עיבור השנה! אין ספק שמבחינתם ההפתעה הגדולה יותר היא שעברו שבעה חודשים מאז שבית הדין עיבר את השנה והם לא ידעו על כך דבר. לוי לא ענה להם ישירות לשאלתם זו, וכנראה הבהיר להם שברור שהשנה הקודמת הייתה מעוברת, אך אמר להם שבנוגע לעיבור החודש הוא אמנם שמע שבית הדין מדברים על כך שלפי חשבונם צריך לעבר את חודש אלול, אך הוא לא שמע מפיהם ביום השלושים לחודש אלול שהם אכן קידשו את החודש, ובחודש תשרי על השלוחים לשמוע מפי בית דין. לפי הסברו של רבנו חננאל דברי בני בבל "אסהיד" מתייחסים לעיבור השנה, ולא לעיבור החודש.[14]

---

12 זאת בנוסף לכך שגם שלא בשעת שמד לא תמיד היו השלוחים מספיקים להגיע עד י' בתשרי כדי להודיע מתי קידשו את חודש תשרי. בגמרא (כב ע"א) בהמשך מסופר על רבא שהיה רגיל לצום יומיים את צום יום הכיפורים כי אולי בית הדין בארץ ישראל עיברו את אלול, ורב נחמן היה צם יום אחד ופעם בא מישהו בסוף היום והודיע לו שבארץ ישראל יום הכיפורים יהיה למחרת. בירושלמי (חלה א, א; ראש השנה א, ד) מסופר שהיו עוד מבני בבל שהיו צמים יומיים ביום הכיפורים ורב חסדא אמר להם: "למה אתם מכניסין עצמכם למספק הזה, חזקה שאין בית דין מתעצלים בו". על אביו של רב שמואל בר רב יצחק מסופר שם שהתענה במשך יומיים וחלה בעקבות כך ומת. אמנם על פי פירושו של הרמב"ם במקרה זה בני בבל לא היו צריכים לצום יומיים ברציפות.

13 נראה שצ"ל: "בדוגית או ביצית" – ספינה קטנה שצמודה לספינה גדולה, כאמור בגמרא (בבא בתרא עג ע"א): "רבי נתן אומר: המוכר את הספינה – מכר את הביצית. סומכוס אומר: המוכר את הספינה – מכר את הדוגית. אמר רבא: ביצית היינו דוגית. רבי נתן בבלאה הוה קארי לה בוצית, כדאמרי אינשי: בוציאתא דמיאשן; סומכוס דבר ארץ ישראל קארי לה דוגית, כדכתיב: 'ואחריתכן בסירות דוגה' (עמוס ד, ב)". תוספות (ראש השנה כא ע"א ד"ה לוי) כתבו שלוי בא מתוך התחום. אך רבנו חננאל פירש שלוי בא מחוץ לתחום שבת, ועל כן כתב שלוי בא בדוגית שבה שטים למעלה מעשרה טפחים ואין בעיה של תחום שבת. כך פירש את דברי רבנו חננאל הרב אברהם יעקב נייאמרק (אשל אברהם, ב, עמ' קב).

14 ראה בפירושו של הרב יקותיאל אריה קעמלהר (פירוש המיוחס לרמב"ם, הערה 21), שהאריך מאוד בפרטי הסיפור לפי הרמב"ם.

3. ההודעה על ההכרזה היא חלק ממצוות העשה

החשיבות הרבה שהעניק הרמב"ם לכך שאותו אדם המודיע על קידוש החודש יהיה עד כשר, נובעת מכך שלפי הרמב"ם גם הפרסום וההודעה של קביעת בית הדין על קידוש החודש היא חלק ממצוות קידוש החודש. כך כתב הרמב"ם (הל' קידוש החודש א, ז):

> מצות עשה מן התורה על בית דין [א] שיחשבו וידעו אם יראה הירח או לא יראה, [ב] ושידרשו את העדים עד שיקדשו את החדש, [ג] **וישלחו ויודיעו** את שאר העם באיזה יום הוא ראש חדש, כדי שידעו באיזה יום הן המועדות, שנאמר "אשר תקראו אותם מקראי קדש" (ויקרא כג, לז), ונאמר "ושמרת את החוקה הזאת למועדה" (שמות יג, י).[15]

נראה להסביר שהשלוחים המודיעים ממשיכים את הקריאה של העם "מקודש, מקודש", כאמור במשנה (כה ע"א):

> ראש בית דין אומר: 'מקודש', וכל העם עונין אחריו: 'מקודש', 'מקודש'.

ובגמרא שם:

> ראש בית דין וכו'. מנהני מילי? אמר רבי חייא בר גמדא אמר רבי יוסי בן שאול אמר רבי: אמר קרא "וידבר משה את מועדי ה'" (ויקרא כג, מד) – מכאן שראש בית דין אומר 'מקודש'. וכל העם עונין אחריו 'מקודש', 'מקודש', מנלן? אמר רב פפא: אמר קרא "אשר תקראו אֹתָם", קרי ביה אַתֶּם.
> רב נחמן בר יצחק אמר "אלה הם מועדי" – הם יאמרו מועדי. מקודש מקודש תרי זימני למה לי? דכתיב "מקראי קדש".

קריאה זו של ראש בית הדין ושל העם צריכה להישמע בכל קהילות ישראל, וזה ייעודם של השליחים.[16]

מה משמעות הקריאה? בגמרא (בבא בתרא קכא ע"א) נזכר שרב ששת אמר על הפסוק "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" – "מועדי ה' צריכין קידוש בית דין". הרשב"ם (ד"ה מועדי ה') הסביר:

> מועדי ה' צריכין קידוש – שהיו מקדשין את החדש על פי הראייה ומתוך כך מתקדש מועד בזמנו. שלפי עיבור השנה ועיבור החדשים המועדים מתעכבין, אבל המועדים עצמן לא היו מקדשין כי אם החדשים. כדתנן בראש השנה (דף כד) לגבי קידוש החדש שאב בית דין אומר 'מקודש' וכל העם עונין אחריו 'מקודש' 'מקודש', שנאמר "אשר תקראו אותם" קרי ביה אתם, ותרי זימני 'מקודש' 'מקודש' נפקא לן מדכתיב "מקראי קדש". שהיו מקדשין את החדש על פי הראייה וזהו תיקון המועדות וקדושתן.

---

15 במניין המצוות בפתיחה של הלכות קידוש החודש כתב הרמב"ם: "מצוות עשה אחת, והיא לחשב ולידע ולקבוע באיזה יום הוא תחילת כל חודש וחודש מחודשי השנה". הרמב"ם לא הזכיר שחלק מהמצווה הוא ההודעה לקהילות ישראל. הרמב"ם גם לא הזכיר את המרכיב של דרישת העדים. בספר המצוות (עשה קנג) התמקד הרמב"ם בתפקיד בית הדין לחשב ולקדש חודשים, וציין שכיום בטלה הראייה ואנו יודעים על החודשים והשנים על פי החשבון. הרמב"ם הרחיב מאוד בכך שגם אם קבעו את החודש על פי עדים או על פי החשבון, אין זה מספיק, אלא העובדה שבני ארץ ישראל מקיימים בפועל את הקביעה של בית דין מתי ראש חודש. ראה בהרחבה רבה בספרי (לעיל הערה 8).

16 הרמב"ן (ספר המצוות, מצווה קעג) כתב שלהבנתו הקריאה "מקודש מקודש" היא למצווה ולא לעיכובא. אם בית הדין כבר קבעו שהחודש מקודש אך לא הכריזו, אף על פי כן החודש מקודש.

הרשב"א (שם) הזכיר בקצרה את דברי הרשב"ם וכתב בשמו של רבנו חננאל:

> ורבנו חננאל ז"ל כתב זה לשונו: מועדי ה' צריכין קידוש בית דין, כי משה רבינו קדשם שנאמר "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" (ויקרא כג, מד), דבור זה קידוש המועדות הוא מפי משה. שמעינן מינה שהמועדים צריכים קדוש בית דין לקבעם ולומר המועד ביום זה המקודש.

לפי הרשב"ם בית הדין מקדש את החודש וקובע את זמנו, ולפי רבנו חננאל בית הדין גם מקדש את המועד שיהיה באותו החודש.

הרב יוסף קאפח (על הרמב"ם שם) כתב שכוונת הרמב"ם שציין את הפסוק "אשר תקראו אותם מקראי קדש", היא ללמד שההודעה־הקריאה לכל קהילות ישראל היא חלק מהמצווה.[17]

כל השלבים: [א] החישוב, [ב] העדויות, [ג] קידוש החודש, [ד] שלוחים שיודיעו לקהילות ישראל – כל אלו כלולים במצוות קידוש החודש שמוטלת על ידי בית דין. החלוקה בפועל היא באופן הבא:

א. החישוב, חקירת העדים, ההכרעה על המולד – על ידי בית הדין (כג ע"ב – כו ע"א).
ב. העדות על המולד – מוטלת על עם ישראל (כא ע"ב – כב ע"ב), ו"מצווה לקדש על הראיה" (כ ע"א) – "על הראיה – על פי עדים, דכתיב 'החדש הזה לכם ראש חדשים' (שמות יב, ב) - כזה ראה וקדש".
ג. ההכרזה "מקודש" משותפת לבית הדין ולעם (כד ע"א): "ראש בית דין אומר: 'מקודש', וכל העם עונין אחריו: 'מקודש', 'מקודש'".[18]
ד. שלוחי בית הדין שיוצאים להודיע לכל קהילות ישראל – מוטלת על העם (יח ע"א-ע"ב, כא ע"ב).

הרמב"ם (שם ג, ח) הדגיש את הערך בהודעה לקהילות ישראל גם כשכתב על הדלקת המשואות:

> בראשונה כשהיו בית דין מקדשין את החדש היו משיאין משואות בראשי ההרים כדי שידעו הרחוקים. משקלקלו הכותים שהיו משיאין משואות כדי להטעות את העם, התקינו שיהו שלוחים יוצאין ומודיעין לרבים. ושלוחים אלו אינן מחללין את יום טוב ואין צריך לומר שבת, שאין מחללין את השבת לקיימו אלא לקדשו בלבד.

הרב אברהם די בוטון (לחם משנה שם) ציין שהמקור לדברי הרמב"ם הללו הוא במדרש ההלכה (ספרא, פרשת אמור, פרשה ט פרק י אות ז; ראש השנה כא ע"ב; ירושלמי ראש השנה א, ח):

> יכול כשם שמחללים את השבת להעיד עליו, כך יחללו את השבת להודיע עליהם שנתקיימו? תלמוד לומר "אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדם" (ויקרא כג, ד), על קריאתם אתה מחלל את השבת, ואי אתה מחלל את השבת להודיע עליהם שנתקיימו.

רש"י (ד"ה יכול וד"ה כך מחללין) הסביר:

---

17 במדרש תהלים (מזמור יט) מתואר הליך הפרסום של החלטות בית הדין בנוגע לזמנים – חודשים ושנה מעוברת: "זקני ישראל יודעין סוד העיבור... וכשהם יוצאין מבית הוועד לאחר שקבעו ראשי חדשים, וראשי שנים, ועיברו את השנה, ותקנו את המועדות, מיד 'בכל הארץ יצא קוָם' (תהלים יט, ה). שהכל אומרים אימתי ראש השנה, אימתי המועדות. 'ובקצה תבל מליהם', ששואלין זה לזה בכמה בחודש, בכמה בתקופות". בירושלמי (ברכות ד, א) אמר רבי יהודה בן פזי בשם אביו [רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי – כך במקומות רבים בבבלי] שאם קבעו תענית ובאותו יום בית הדין קידשו את החודש, אזי בבית הדין שהיה בעין טב (ראש השנה כה ע"א) היו קוראים בתורה את פסוקי ראש חודש ולא קריאה בתורה של תענית, כדי לפרסם שהחודש התקדש.

18 על מהותה של אמירה זו על ידי בית הדין והעם ראה: הרב אהרון ליכטנשטיין ("קידוש החודש ועיבור השנה", קדושת אביב, עמ' 222-224, 241-245).

> יכול כשם שמחללין – העדים, כדי שיתקדשו בזמנן. כך מחללין – השלוחים, עד שיתקיימו המועדות בזמנן.

רש"י הבחין בין העדים המעידים על המולד לבין השלוחים שמודיעים.[19] הרב חיים קנייבסקי (שקל הקודש, באור ההלכה, הלכות קידוש החודש שם) הסביר את מדרש ההלכה כך:

> ואם נימא דיציאת השלוחים אינו שייך למצות הקידוש אלא הוא חסד בעלמא [להודיע לקהילות ישראל מתי קידשו בית דין את החודש], מאי איצטריך קרא למעט שאין מחללין על זה את השבת, ומאי סלקא דעתך שיחללו? אלא על כרחך דגם זה חלק ממצות קידוש. ולהכי איצטריך קרא דעל כל פנים אין מחללין על זה את השבת כמו הגדת העדים.

מכאן שההודעה לכל עם ישראל מתי קידשו את החודש היא חלק ממצוות קידוש החודש, אלא שעל ההודעה אין מחללים שבת ויום טוב. ההודעה באמצעות המשואות או השליחים ובאמצעים התקשורתיים הטובים והבטוחים ביותר להעברת המידע על קידוש החודש, היא לא רק פעולה טכנית חשובה אלא קיום מצוות קידוש החודש.[20]

סיכום

יש להודיע ולפרסם בקהילות ישראל בארץ ובחוץ לארץ את היום שאותו קידשו בית הדין כראש חודש. בתחילה היו מודיעים על כך באמצעות השאת משואות, ואחר כך באמצעות שליחת שליחים שהודיעו על כך. השליחים הללו הם עדים. כיון שזו עדות שניתן לגלות אם היא נכונה, ניתן לקבלה מכל אדם, מעד אחד, וניתן לקבלה אף מפסולי עדות שכשרים לעדות על אישה שבעלה מת, וכן עד מפי עד. בנוגע לפסולי עדות, גם רבי יהודה הנשיא ראה בשלוחים עדים, והתיר לקבל עדות מפי רוצח ועד מפי עד, אך ייתכן שהיתרים אלו היו הוראת שעה בשל גזרות שהיו בזמנו.

בגמרא מסופר על נתק שהיה בשל המרחק בין ארץ ישראל לבין בבל, ולעיתים תושבי בבל לא ידעו באיזה יום בית דין קידשו את החודש, וממילא לא ידעו באיזה יום בשבוע יחול יום הכיפורים. לפי פירוש אחד הם לא ידעו שבית דין עיבר את השנה והם ציינו את יום הכיפורים חודש אחד לפני התאריך הנכון.

השליחים שהגיעו לבבל היו אלו שאמרו להם מתי בית דין קידשו את החודש ועיברו את השנה, ועל פי עדותם הם ידעו את לוח הזמנים הנכון והמדויק.

מצוות קידוש החודש מוטלת על בית דין, אך יש חלקים במצווה שהעם שותף בהם: העדים שמעידים על המולד, הציבור שקורא "מקודש מקודש" לאחר ההכרזה של בית הדין על המולד,

---

19 כך גם בגאונים (תשובות הגאונים החדשות, סי' לז): "על פי החשבון בסוד העיבור מימי הלל בן יהודה בן גמליאל בן רבינו הקדוש, שהנהיג הדורות לקדש על פי החשבון ולא על פי הראיה – מדוחק הגלות, שלא היו עדים מצויין ללכת להעיד לפני בית דין, ולא השלוחים לכל המקומות יכולים לצאת להודיע קידוש מפני שיבוש הדרכים".

20 כאמור לעיל, בירושלמי (ב, א) נאמר: "רבי ביטל את המשואות, והתיר רוצח, והתיר עד מפי עד, והתיר שיהו יוצאין עליו מבערב בחזקת שנתקדש". מכאן שלפי דברי רבי אותם שמודיעים מתי בית הדין קידשו את החודש הם במעמד של עדים, ורבי אף התיר עד מפי עד. נראה שהרמב"ם הסביר את דברי הירושלמי הללו כפירושו של הרב דוד פרנקל (קרבן העדה שם) שמדובר על השלב שבו העדים באים ומעידים על ראיית המולד, ולא על השלב שבו השלוחים מודיעים על ההכרזה של בית הדין לקהילות ישראל. אמנם הרמב"ם לא פסק להלכה היתרים אלו גם בנוגע לשלב שבו העדים מעידים על המולד. יש להעיר על פירוש קרבן העדה, שנראה יותר שכל ההיתרים עוסקים בהודעה על ההכרזה ולא בשלב שהעדים באים להעיד על המולד. סדר הדברים הוא שרבי ביטל את ההודעה באמצעות המשואות, וההיתר האחרון אף הוא קשור להודעה. סביר להניח שגם שני ההיתרים האחרים: רוצח ועד מפי עד, גם הם באותו עניין. הרב אברהם שארר (מזכרת ירושלים על הירושלמי שם) דן בהרחבה בדברי קרבן העדה הללו.

והשליחים שיוצאים מטעמם להודיע לקהילות ישראל. ההודעה הזאת משמעותית ומאפשרת לשומעים אותה לדעת באופן ברור מתי התקדש החודש. לפי הרמב"ם כל השלבים הללו: [א] החישוב, [ב] העדויות, [ג] קידוש החודש, [ד] שלוחים שיודיעו לקהילות ישראל – כלולים במצוות קידוש החודש שמוטלת על בית הדין.